

VASILE PANOPOL

ROMÂNCE VĂZUTE DE STRĂINI

Ediția a II-a,
revizuită

Prefață de
Mihai Dim. Sturdza

CORINT

CUPRINS

PREFAȚĂ (Mihai Dim. Sturdza)	5
INTRODUCERE	7
CAPITOLUL I – SCRIERI ANTERIOARE SECOLULUI AL XVIII-LEA	13
CAPITOLUL II – SCRIERI DIN SECOLUL AL XVIII-LEA	19
DEL CHIARO	19
BARONUL DE TOTT	20
RAICEVICH	25
CARRA	27
D'HAUTERIVE	34
LADY CRAVEN	43
DOAMNA REINHARD	46
PRINCIPELE DE LIGNE	50
SALABERRY	57
STRÜVE	59
CAPITOLUL III – SCRIERI DIN SECOLUL AL XIX-LEA	61
LANGERON	61
ROCHECHOUART	78

LAGARDE	87
RECORDON	90
WILKINSON	95
SAINT-MARC GIRARDIN	100
DEMIDOV	107
KUCH	110
KOTZEBUE	114
GRENIER	117
LÉGER	132
LE CLER	133
ÎNCHIRE	139
NOTELE AUTORULUI	145

CAPITOLUL I - SCRIERI ANTERIOARE
SECOLULUI AL XVIII-LEA .....

CAPITOLUL II - SCRIERI DIN SECOLUL

AL XVIII-LEA	19
DEL CHARD	19
BARONUL DE TOT	20
RAICOVICH	22
CARRA	27
D'HABERVIVE	34
LADY CRAVEN	43
DOAMNA REINHARD	46
PRINCEPSA DE FIGON	50
SALABERRY	57
STAVRE	59

CAPITOLUL III - SCRIERI DIN SECOLUL

AL XIX-LEA	61
LANGERON	61
ROCHENBART	78

CAPITOLUL II

SCRIERI DIN SECOLUL AL XVIII-LEA

DEL CHIARO

Stalianul Del Chiaro, venit în Muntenia pe la anul 1709, a fost secretarul domnitorului Constantin Brâncoveanu. El scrie, pomenind despre îmbrăcămintea femeilor: „E un amestec de modă grecească și turcească, fără fața acoperită, cele măritate își acoperă capul a doua zi după nuntă cu o maramă albă... În zilele de sărbătoare se gătesc cu haine bogate și bijuterii scumpe, cu salbe de monede de aur de diferite mărimi, până la valoarea de zece galbeni una. Fetele mai sărace poartă salbe de argint după punga lor”. Portul salbelor a mai perseverat până la începutul secolului al XIX-lea. Era poate o modă grațioasă, dar nu-mi închipui cum o femeie împodobită cu monede, mergând până la valoarea de zece galbeni una, putea fi atrăgătoare. Scriitorul redă apoi un aspect destul de comic al echipajelor boieroaicelor: „Jupâneșele se plimbă în oraș în rădvane trase de câte doi cai, cu valtrapuri de culoare verde sau albastră, dar niciodată roșie, culoare rezervată numai familiei domnitorului. Vizitiul nu șade în față, pe capră, ca la noi, ci călare pe calul din stânga. Înlăuntrul trăsurii, când nu e de modă nemțească, nu se află locuri de șezut,

dar se improvizează ușor cu covoare și perne mari acoperite cu catifea. Servitoarea, de obicei femeie bătrână, care însoțește jupâneasa, șade în dosul stăpânei, pe scândură fără perne”⁹. Aceste trăsură sau rădvane, cum li se spune, nu par să fi avut un aspect plăcut, mai ales din cauza servitoarei bătrâne cocoțate la spatele trăsurii. Am putea spune că erau un soi de butci mobilate și numai biata babă șede pe scândura goală. Aceste vehicule aveau însă o valoare mare, căci la 3 iunie 1699 Alexandra Buhuș, hătmăneasa, fata vornicului Neculae Ureche, schimbă o moșie pentru un rădvăn, dând zapis în acest sens¹⁰. Jumătate din această moșie fusese vândută cu 200 de lei, sumă importantă la acea epocă, deci cam atât valora rădvănușul Buhușoaei. Rădvanele, mai târziu, au fost înlocuite cu butci, apoi cu calești. Luxul echipajelor a uimit pe mulți călători și, în locul bieteii babe, trona un chipeș arnău.

Del Chiaro descrie cu multe amănunte ceremoniile nunțurilor și înmormântărilor. El pretinde că soțul și viitoarea soție nu se cunoșteau înainte de cununie, ca la Veneția.

BARONUL DE TOTT

Baronul de Tott, atașat pe lângă ambasada franceză din Constantinopol și în urmă rezident francez pe lângă hanul tătarilor, era ungar de origine. El a scris niște memorii cât se poate de interesante asupra turcilor și tătarilor¹¹. A trecut și prin Moldova, dar nu a relatat nimic important despre moldoveni. Un episod întâmplat la Țarigrad, la anul 1757, prezintă un mare interes pentru noi. Baronul, dimpreună cu soția lui, au fost atunci oaspeții lui Ioan Callimachi, viitorul domnitor al Moldovei,

pe atunci mare dragoman* al Porții, la locuința lui de vară, la Cumcișme, așezată chiar pe malul Bosforului. Tott descrie cu amănuntul locurile și persoanele întâlnite acolo, precum și obiceiurile casnice. Această petrecere a lui în casa lui Callimachi a fost istorisită cu mult talent de domnul Gane¹². La rândul meu, voi rezuma impresiile baronului. El ne arată că familia marelui dragoman era compusă, afară de acesta, care era deja bătrân și, după Tott, neînzestrat cu nicio calitate mai de seamă, ceea ce nu pare a fi adevărat, din soția sa: „mai puțin în vârstă și a cărei frumusețe trecută era înlocuită printr-un aer maiestuos. Ea cârmuia gospodăria și făcea onorurile casei cu o mare simplitate, sub care greu se ascundea mândria de a fi, grație funcției soțului ei, persoana cu rangul cel mai înalt din nația sa”. Dragomanul era fiul lui Toader Călmașul, vornic de Câmpulung (Bucovina), acesta era de origine pur moldovenească și, dintr-un document descoperit de mine și publicat, reiese clar că era băștinaș din ținutul Orheiului, din Basarabia. Fiul său, Ioan Călmașul, era născut la 1690 și, după o lungă carieră în serviciul Moldovei și apoi al Turciei, a ajuns domnitor. El și-a grecizat numele, transformându-l în Callimachi sau în Calimah. Soția sa, Ralița, atât de primitoare, era fata paharnicului Dumitru Hrisoscoleo, de neam grecesc, foarte vechi în Țările Românești. Tott îi consideră pe ambii soți ca greci, pe când numai Ralița era într-adevăr din acel neam. Familia se mai compunea din doi fii ai lor, Grigore și Alexandru, care amândoi au domnit în Moldova la sfârșitul secolului al XVIII-lea, și din două fete: „O fată mai în vârstă, văduvă la nouăsprezece ani, mai rumenă decât este trandafirul dimineața, de o statură subțire, fără a fi înaltă, ea întrunea,

---

* Mare dragoman – dregător cu atribuții în domeniul relațiilor diplomatice ale Imperiului Otoman cu statele europene (n. red.).

pe lângă grațiile cele mai picante, o modestie, o blândețe și un aer visător, de un farmec irezistibil”. Această frumoasă văduvioară era Sevastia, al cărei soț, Grigorașcu Vlasto, murise tânăr. Mai târziu, ea s-a recăsătorit cu Mihai Suțu, care a domnit în Moldova și în Muntenia, iar frumoasa Sevastia a fost doamnă în ambele Principate.

A doua fată a dragomanului, „cea mai tânără, mai puțin frumoasă, abia fusese logodită cu un tânăr grec”. Aceasta era Maria, iar tânărul logodnic Alexandru Mavrocordat, care și el a domnit în Moldova. Obiceiul era ca logodnicul să nu-și vadă viitoarea soție înainte de ziua nunții. Mavrocordat dori să facă cunoștință cu oaspeții viitorului lui socru, cu Tott și cu nevasta lui, și își anunță vizita, însă mai multe roabe „se reped asupra fidanțatei*”, o acoperă cu rochiile lor și o ridică, zbierând ca niște turbate: «Fugi, iată-l, fugi!». Văzurăm cum a intrat acest tânăr, care, cu toate că era desmierdat de toată familia, nu putea să-și arunce privirile asupra obiectului dorințelor sale decât pe furiș. Încercase adeseori să o vadă, dar totdeauna fără succes. El fu reținut la masă și fetița îndepărtată până la plecarea lui”. Baronul pretinde că, fiind mișcat de suferința lui Mavrocordat, i-a promis că-i va arăta logodnica a doua zi și că s-a ținut de cuvânt, cu toată alarma dată de roabe și cu toate că domnișoara o luă la fugă la apariția logodnicului ei. Tott a prins-o, amarezul i-a furat o sărutare și părinții fetei, înștiințați de această pozna, au permis fetei lor să-și vadă logodnicul. Obiceiul de a nu arăta logodnica viitorului ei soț este foarte straniu, desigur că este un obicei oriental. Mai mulți călători au pomenit de el. Poate să fi fost introdus în țările noastre de fanarioți, dar cert este că el a fost practicat. Pe la 1620, Thomas Alberti

---

* Fidanțată – (inv.) logodnică (n. red.).

găsește că, la noi, femeile erau foarte libere, mai târziu însă, pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea, Carra notează că fetele sunt ascunse de privirea tuturor bărbaților. Tott ne povestește un lucru văzut de dânsul și de aceea trebuie să-l credem. După o partidă de pescuit, întorcându-se în casa lui Callimachi, el a găsit acolo mai multe grecoaice din vecinătate care erau poftite la masă. Ele erau gătite cu mai multă ostentație decât bun-gust, tologite* pe un mare divan și împodobite cu grele rochii de catifea neagră sau cărămizie. Din cauza căldurii și a greutateii îmbrăcămintei, ele nu se puteau mișca și păstrau tăcerea. Aceste invitate trebuie să fi fost fanariote sau poate chiar române surghiunite dimpreună cu soții lor la Constantinopol și de aceea aspectul lor cam greoi ne poate interesa.

Prânzul a fost servit după obiceiul francez. Nu lipseau nici masa rotundă, cu scaune împrejur, nici cuțitele și furculițele. Tott a observat „o doamnă, în timpul mesei, luând măslinile cu degetele și înfigându-le apoi în furculiță, ca să mănânce chipurile după obiceiul franțuzesc”. S-au ridicat mai multe pahare, bărbații stând în picioare cu capul gol, „dar ce va părea mai puțin distins este că toată lumea a băut din același pahar”. Descrie și interiorul odăii unde a fost găzduit, cu un divan frumos împodobit, având pe el mai multe saltele, cu plapumă și perine de mătase, cu măsuța turcească, pe care erau dulceți de trandafir și de chitru, și cu o candelă discretă. Pernele și saltelele nu erau însă înfățate, ele erau brodate cu fir, așa încât soții Tott nu au putut dormi bine în prima noapte petrecută în această cameră.

Apariția lui Bostangi Pașa, prefectul poliției din Țarigrad, în inspecție pe Bosfor, a speriat mult pe grecoaice:

*Tologite – tolănite (n. red.).

„Șoarecii sunt mai puțin grabnici la apropierea pisicii, de cum se ascuseră toate femeile din societatea noastră, afară de soția mea și de nevasta dragomanului, care singure susținură priveliștea acestui mare demnitar”.

Cu toate că Tott a fost musafirul soților Callimachi la Constantinopol, el este singurul străin care a dat lămuriri precise și amănunțite asupra familiei, locuinței și modului de trai al unui boier român la acea epocă. Căci Ioan Călmașul, cu toate că-și grecizase numele și era un mare demnitar al Porții, era totuși un moldovean neaoș; și chiar nevasta lui, Ralița, era dintr-o familie grecească venită de foarte multă vreme la noi, din „os domnesc”, căci străbunicul ei, Hrisoscoleo, mare logofăt al Patriarhiei de la Constantinopol, a fost căsătorit cu Casandra, fiica lui Alexandru Iliăș-Vodă, care descindea direct din Ștefan cel Mare, domnitorul Moldovei. Și de aceea relatările lui Tott sunt de un mare interes. Evident că obiceiurile orientale și moravurile grecilor din Fanar au influențat modul de trai al dragomanului, dar aceste moravuri și obiceiuri erau deja transplantate la noi tot prin canalul fanarioților, dar numai la clasa boierească. Tott a redat cu talent „climatul” traiului unei familii boierești din Moldova, pripășită în țară străină.

La 1762, sub domnia lui Grigore Callimachi, un iezuit, Joseph Boscovici¹³, care însoțea pe ambasadorul Angliei la Constantinopol, în trecerea lui spre Polonia, a observat că la Galați toți harabagii turci din suita ambasadorului se desfătau prin cârciumi în compania unor femei de rele moravuri, ceea ce probează că părintele iezuit s-a interesat de aproape asupra modului de a petrece al harabagiilor din serviciul ambasadorului. La Bârlad, nevasta ispravnicului, o grecoaică, făcu o vizită nevestei ambasadorului; ea era cunoscută de această doamnă, precum

și familia ei, care era Testabusa¹⁴. Conversația dintre ele a durat mult și aceasta ar proba că nevasta ispravnicului avea educație și cultură, căci altfel soția diplomatului nu ar fi catadicsit să stea de vorbă cu dânsa.

Domenico Sestini¹⁵, tot un cleric, veni în Muntenia în speranța de a fi numit secretarul lui Alexandru Ipsilanti-Vodă. La Arnăut-Kioi, el a avut o convorbire cu mama domnitorului și cu o fată a sa, căsătorită cu grecul Mano, care avea: „o înfățișare francă și un farmec european, mai ales cunoștea limba franceză pusă la modă de puțin timp la curțile Valahiei și Moldovei”. Sestini a făcut călătoria lui la 1779. Mama domnitorului Alexandru Ipsilanti era Smaranda, născută Mamona, iar fata lui, domnița Ralu, a fost căsătorită cu Alexandru Manu. Este interesant de constatat că limba franceză fusese deja introdusă în protipendada românească, dar desigur că era mai puțin vorbită ca greaca, limbă care prima încă la acea epocă și a primat încă și până mult mai târziu.

RAICEVICH

Relatările lui Raicevich¹⁶, fostul secretar al lui Alexandru Ipsilanti-Vodă pe la 1780, prezintă interes, căci el a stat multă vreme în țările noastre, fiind în contact, în calitate sa de secretar domnesc, cu elita societății. În urmă a fost cel dintâi consul austriac în Principate.

Cu toată larga ospitalitate de care s-a bucurat la noi, afirmațiile lui sunt răuvoitoare. El judecă clasa țărănească după spusele lui Cantemir, care, după cum am văzut, sunt superficiale și nedrepte. Scrie că „Mamele au foarte mare grijă de cinstea fetelor lor și s-ar considera dezonorate dacă cumva ginerii, negăsindu-le virgine, le-ar goni,